

A MŰVÉSZET ÉS A TÁRSADALOM

ZORAN PAVLOVIĆ

A művészet és a társadalom viszonya annyira összetett kérdésszövevény, hogy az ember valóban egykettőre készen van az ítélettel: igen nehéz meglegelni azt a legeszményibb nézőpontot, ahonnan szemlélhetnénk. Ugyanis mindig fennáll a veszély, hogy vizsgálódásunk súlypontja vagy az egyik, vagy a másik tényező javára billen. A művészetet vagy olyan tevékenységnek tekintjük, mint amely független a társadalmi tényezőktől, illetve csak felületes, alaki kapcsolatban van velük, vagy pedig — éppen ellenkezőleg — kizárólag e tényezők termékének fogjuk fel, azaz a társadalmi mozzanatot lobogtatjuk meg a művészet kialakulásának és létének legfontosabb feltételéül. Az a túlságosan is kizárólagos álláspont, hogy a művészet teljesen független, hogy a művészi forma típusait s részben az individuális művészi kifejezésformákat a társadalmi keretektől függetlenül is meg lehet magyarázni, ma már nehezen tartható. Másfelől kategorikusan állítani, hogy a művészetet kizárólag társadalmi mozzanatok határozzák meg, nem más, mint a szociológia gépies alkalmazása, és arról árulkodik, hogy nem ismerjük a művészet természetét magát. Különbözik ennek a problémának egy józanabb felfogása, az a felfogás, melyben nem merülnek fel olyan dilemmák, hogy a társadalomhoz és annak ideológiai normáihoz legyünk-e hívek, vagy pedig a művészet sajátosságai és autonómiája mellett tegyük le a garast, és amelyet teljes joggal tudományosnak nevezhetjük manapság, rendkívül sok tényező közrejátszását ismeri el a művészet és a társadalom viszonyának kialakulásában, és ezeket figyelmesen tekintetbe kell venni. Mert noha tagadhatatlan, hogy az emberi tudat minden megnyilvánulását bizonyos mértékben társadalmi tényezők határozzák meg, ez mégis annyira általános megállapítás, hogy majdnem semmi gyakorlati jelentőséggel bír. Arról van szó, hogy a művészet egzisztenciáját a társadalomban annyi finom szál alkotja, és az időtől és helytől függően e szálak keresztződésének annyiféle módja van, hogy lehetetlenség egy minden esetre érvényes sémába foglalni.

Ezek közül a tényezők közül, amelyekkel minduntalan szembe találjuk magunkat, csak néhányat említünk. Ilyenek a társadalom ideológiai irányvétele az időbeli vagy földrajzi koordináták keretében, az általános szellemi és intellektuális klíma, a művészet társadalmi elkötelezettségének, a művészi kereslet és a hagyományos műformák rendszere és a velük szemben álló új kifejezésformák, a művészek alkotóereje, művészi anyagok és technikák. Már ez a néhány példa is jól szemlélteti, milyen

bonyolult tényezők határozzák meg a művészet egzisztenciáját és összefüggéseit a társadalommal. Csak még bonyolultabbá teszi a dolgot, hogy az emberi tevékenységekkel összefüggő tények között nincs úgyszólván egyetlenegy sem, amelyet ne vehetnénk lehetséges szempontnak a művészet jelenségének megvilágításában. A művészetnek a társadalommal való kapcsolatát erkölcsi, filozófiai, vallási, tudományos, fizikai, technológiai, fiziológiai, lélektani, pedagógiai, jogi, kereskedelmi és sok más nézőpontból szemlélhetjük, sőt, némelyikben az illető művészet társadalmi feltételére bukkanhatunk.

A lehetséges alkotóelemeknek ez a sokfélesége, ez a mozgalmas, kaleidoszkopikus kép mégsem jelenti azt, hogy minden ilyen szempontnak meg kell hogy legyen a maga társadalmi háttere. Például a művészet gazdasági aspektusának lehet társadalmi megfelelése, de a művészi kvalitásnak nem kell feltétlenül hogy legyen. Ha pedig — továbbá — fel tudjuk ismerni azt a társadalmi determinánst, mely megmagyarázza, hogy valamely korban és környezetben miért foglalkoznak előszeretettel ezzel vagy azzal a képzőművészeti műfajjal (történelmi kompozíció, zsáner, portré, tájkép), vagy technikákkal (freskó, olaj, tempera stb.), vagy képzőművészeti ágazattal (festészet, szobrászat, műépítészet), a művészi alkotóerő hitelessége mögött nem kell feltétlenül ilyen determinánsnak lennie, és legtöbbször nincs is. De azért e hitelesség megnyilvánulásainak, vagyis az egyén művészetének, vagy csak a műnek lehet társadalmi megfelelése, mégpedig a művész serkentésének, a mű elfogadásának vagy elvetésének formájában.

Ha tehát a művészetet általánosságban véve társadalmi mozzanatok határozzák is meg, azzal a megszorítással, hogy az egzisztenciájának körét alkotó valamennyi elemét és összes kínálkozó aspektusait ez nem jellemzi feltétlenül, mert nincs kötelezően mögöttük a maguk külön társadalmi megfelelése és determinánsa, mindez nem jelenti egyúttal azt is, hogy a művészet társadalomtudományos elemzése csupa általánosságokba torkollik, s hogy a társadalom meg a művészet viszonyának vonalán lehetetlen az egzakt tájékozódás. A kérdés csupán és mindenekelőtt a mód kérdése. Tudni kell tájékozódni, és azt, hogy mely alapvető tényeket kell tekintetbe venni és milyen jelentőséggel felruházni. A szociológus, aki a művészetnek a társadalomban elfoglalt helyzetével foglalkozik, tudja ezt, s a tudós biztonságával tájékozódik. Úgyszintén a hasonló kérdésekkel foglalkozó művészettörténész is.

A művészet és a társadalom viszonyában társadalmi megfelelésként vagy determinánsként jelenlevő tényezőknek ez a változatossága, ez a lehetőség, pontosabban az a szabály, hogy nem hatnak egyformán, vagyis egyesek kimaradnak, míg mások rendkívüli hangsúlyt nyernek, valamint az a tény, hogy a hatóerőként szereplő tényezők kölcsönösen feltételezik egymást, jelentős történelmi és dialektikus törvényszerűség. Ez pedig azt jelenti, hogy a művészet nincs alárendelve holmi absztrakt és egyetemes történelmi fejlődésnek, hogy nem olyan tevékenység és szellemi megnyilvánulás, mely állandóan és töretlen ívben fejlődik az alacsonyabbtól a magasabb formák felé, hogy például a középkor a reneszánszhoz képest nem dekadencia, hanem egyszerűen másfajta művészet, egészen más társadalmi megfelelések hatják át, más társadalmi determinánsokon és premisszákon alapul, és másféle szellem az ihletője. Minden kornak megvan a maga teljesen megalapozott művészete, az abban és a társadalomhoz való viszonyában munkáló tényezők sajátos szövevénye, saját-

ságos társadalmi feltételezettsége. Mindig egy-egy új teljességről van szó. Új meg új művészi formák alakulnak ki, új lesz a társadalmi háttér és a művészet új meg új jelentést és társadalmi szerepet kap.

A társadalmi háttér jelentőségének el nem ismerése, természetesen annak az igazinak, mely mindig számol az emberi szellem megnyilvánulásának értelmezett művészet sajátosságaival, bizonyos reakciós és idealista felfogásokhoz vezetett, melyek azt hirdették, hogy volt egyszer valahol egy abszolút, történelem feletti, eszményi művészet, s ezt a művészetet, túlszárnyalni nem, csak ismételtetni és utánozni lehet.

Teljes kritikai józansággal valljuk ma, hogy a művészet társadalmi determinánsai, noha maga a művészet társadalmi függvény, mégsem feltétlenül elsődlegesek, és nem mindig döntő tényezői valamely művészet fejlődésének vagy egy-egy művészi egyéniség kifejeződésének. Vannak pillanatok, amikor a művészet és a társadalmi alap kapcsolata rendkívül időszerű kérdésként merül fel az emberek tudatában, s e pillanatok közül kettő emelkedik ki szemléletességével. Az egyik az, amikor kialakul valamely világnézet, amikor még tart az adott társadalmi viszonyok és a rájuk támaszkodó konvenciók megteremtésének folyamata, amikor valamely gondolatrendszerrel úgy érzik, hogy hozzátartozik a kor atmoszférájához, amikor a társadalom meghirdeti eszményeit és mítoszait. De ennek nem kell egyidejűnek lennie, s rendszeren nem is egyidejű az adott kor vagy környezet művészetének kialakulásával és az életbe való beleágyazódásával. Úgy látszik, erre nézve nincs semmiféle társadalomtudományos törvényszerűség, s ha törvényszerűségről beszélhetünk, az inkább esztétikai. A művészet kapcsolatai ezekkel a mozzanatokkal akkor nyilvánulnak meg, amikor az szükségyszerűséggé válik, amikor erre a művészet kifejezésformái alkalmassá válnak. Így aztán a beavatatlan megfigyelő számára olybá tetszik, hogy hol a művészet marad le a társadalom mögött, hol pedig a társadalom a művészet mögött. Holott az igazság az, hogy a kettő találkozásának ideje nincs megállapítva, aminthogy ennek megnyilvánulási formája sem feltétlenül és túlzottan szemmel látható. Mert a művészet társadalmi kereteit képező társadalom és maga a művészet is szüntelen mozgásban van, és más-más időben számtalan különböző tényező találkozik benne, kereszteződik egymással és nyer különböző módon kifejezést.

Ez a folyamat, az életnek a művészetben való akkumulációja, párhuzamos azzal a folyamattal, amikor a művészet, a maga sajátos módján, tudatára ébred korának, önmagának, sajátos követelményeinek és belső törvényszerűségeinek, melyeket önmagában termel ki és dönt meg, tudatára ébred szükségleteinek az új, megfelelőbb kifejezésformák és az új technikai és technológiai lehetőségek tekintetében. Eközben jutnak kifejezésre azok a tényezők is, amelyek benne foglaltatnak a művészet elvében, de amelyeknek nem kell társadalmilag determináltaknak lenniük, és semmiféle társadalmi megfelelésük sincs. Ilyen tényező például az alkotás művészi értéke vagy maga a művészi egyéniség. Ilyenkor úgy tetszik, a művészet ellenállhatatlan fénnel ragyog a maga érintetlen-ségében és fenségében.

A másik mozzanat, amiben a társadalmi tényezők jelenléte megnyilvánul, az előbbi folyamattal párhuzamos. Ez a folyamat a művészet befogadásának módja, az a mód, ahogyan megtalálja a helyét az életben, ahogyan hat és ahogyan ellenhatásokat vált ki. Ez a művészet társadalmi szerepe, s éppen ez az a terület, ahol annyi a félreértés a művészet és a

társadalom között, még ha csak formális és látszólagos is, ahol ott tátong az a bizonyos szakadék, melyről azt állítják, hogy ma is megvan, nálunk is megvan, mi több, napjaink jellegzetessége. Ennek oka jórészt abban rejlik, hogy amikor a művészet és a társadalom egységéről beszélünk, gyakran bizonyos történelmi analógiákat veszünk számba, és olyan korok lebegnek szemünk előtt, amelyekről azt tartjuk, hogy ezt az egységet igen dicséretes módon valósították meg. Ez nem más, mint a művészet idealista felfogása, mely elhanyagolja annak történelmi-társadalmi feltételezettségét. Félreértésre ad okot továbbá az is, hogy a társadalom illetve azok, akik képviselik, a művészetben vagy a művészet révén önnön kép-másukra akarnak ismerni, méghozzá olyan formákban, melyeknek nem-egyszer semmi közük a művészethez.

Mindezek a mozzanatok egymást kiegészítik, és csak együttesen adhatnak képet a művészetről valamely társadalomban, de akkor is csak olyan képet, mely a részletek kisebb vagy nagyobb számában állandóan változik szemünk előtt, miközben egyik változás előidézi a másikat. Azt, hogy az összes tényezőknek ez a kölcsönös függősége milyen erővel jut kifejezésre, egy majdnem taláalomra kiválasztott példából is megérthetjük: a társadalmilag feltételezett művészet egy pillanatban a megismerés terévé és tárgyává válik, maga a megismerés pedig alakítani tudja sugárzásával az ismereteket befogadó szubjektumot, ami visszahat a művészi kereslet rendszerére, ez utóbbi viszont egyik azok közül a rejtett társadalmi tényezők közül, melyeknek igen nagy szerepük van a művészetek egzisztenciájában.

* * *

Hogyan tekintenek ma és nálunk a művészet és a társadalom viszonyának erre a problémájára? Mindez, sajnos, túl gyakran annak a kérdésnek a feszegetésére egyszerűsödik, hogy a társadalomnak mit kell vagy mit kellene tennie a művészetért, mi az, amivel a képzőművészetet mint a kultúra részét serkenteni lehet, s végül — amiről rendszerint kiderül, hogy a legfontosabb —, hogyan biztosítani a művész egzisztenciáját. Olyan dolgok ezek, melyeket természetesen nem hanyagolhatunk el, és mint heveny problémák, állandóan figyelmet érdemelnek. De nem ez az egyetlen kérdéscsoport, és nem is a leglényegesebb. Jelentősége, még ha deklaratív jellegű is, nyilvánvaló, de ugyanakkor rendszerint elmarad a művészet és a társadalom némely lehetséges összefüggésének mélyebb elemzése, igazi viszonyuk legalább megközelítően pontos méreteinek felismerése. Meg sem kíséreljük feltárni és megmagyarázni a társadalmi viszonyok konstellációjának esetleges hatását a kibontakozó művészi formákra. Nem történik kísérlet arra nézve sem, hogy közvetlenül és köntörfalazás nélkül fölvevünk a kérdést: milyen társadalmi oka van annak, hogy a korszerű művészi formák egyes típusai vagy egész művészi világnézetek kedvező talajra találtak nálunk, míg mások el vannak marasztalva. Egyszóval, hiányzik az, amit úgy lehetne jellemezni, mint művészetünk mélyebb, társadalomtudományos elemzését, melynek tanulságai hitelesebbek és tudományosabbak lennének azoknál, melyekben minden arra a megállapításra egyszerűsödik, hogy művészeink nemcsak hogy élnek, hanem visszaélnék szabadságukkal, és gépiesen utánozzák más, idegen művészetek formáit, melyek pedig másféle nemzeti és társadalmi determinánsokon alapulnak.

Mindenesetre igen érzékeny és bonyolult kérdés ez. Mi azonban itt csak azokra a jellegzetes mozzanatokra kívánunk rámutatni, melyek megjelölik művészetünk helyzetét a társadalomban, méghozzá társadalmunk sajátosságainak, a társadalom meghirdette eszményeknek a fényében. Induljunk ki abból, amit a képzőművészetről alkotott időszerű társadalmi tudatunknak jellemezhetnénk, s miután felmérjük ennek a művészetnek a minőségét és terjedelmét, megvizsgáljuk, hogyan nyilvánul meg, s azt is, milyen formák révén érintkezik a társadalom a művészettel. Végül az ebből a vizsgálódásból leszűrt megállapításokat összehasonlítjuk művészetünk tényleges állapotával, tényleges társadalmi helyzetével és szerepével.

Mit tartunk tehát a képzőművészetről alkotott társadalmi tudatunk kifejezésének? Hány de hány szentencia hangzott el nálunk, erről, s mind jó meghatározás, de úgy látszik, legjobb az, amely a dolgozó embernek a művészetre való jogáról szól. Ez elég komolyan hangzik ahhoz, hogy úgy érezzük, ezzel sok tekintetben máris meg van határozva a társadalom állásfoglalása a művészet iránt, s hogy ezzel a művészet létjogosultságának foka, jórészt tartalmi oldala s majdnem teljes egészében a szerepe is meg van határozva. Ám annak alapján, amit mint kortársak tudunk, nehéz nyugodt lelkiismerettel azt állítani, hogy ebben a gondolatban sűrítve benne van az erről a kérdéstről alkotott kollektív társadalmi tudat, egész súlyos kivételtől. Inkább úgy beszélhetnénk róla, hogy ez afféle időszerű és nemes jelszó, egy kisebbség harci jelszava, mely kisebbségben megérett az a tudat, hogy feltétlenül meg kell indítani egy szélesebb körű akciót, melynek végeredménye a kultúra és a művészet fogalmának szocializmussal való azonosítása lenne. S amíg a politikai és ideológiai társadalmi tudat nálunk kollektív minőséggé fejlődött, a művészetről való tudat még mindig a jelszó stádiumában van.

Feltétlenül meg kell vizsgálni, hogy ennek a jelszónak milyen szerepe volt azokban a lépésekben, melyeket a társadalom tesz, hogy állást foglaljon a művészet iránt, hogy meghirdesse legalább minimális követelményeit és megalkossa művészettel való érintkezése rendszerét. Társadalmunk állásfoglalása a művészet iránt magától értetődően feltételezi az egyéni művészi kifejezés szabadságának tiszteletben tartását, annak elismerését, hogy a művészetnek megvannak a maguk törvényei, melyeket nem lehet azonosítani a politikára és az ideológiára jellemző gondolkodásmóddal és következtetési módokkal, és a művészetek, a maguk sajátos módján, csupán koincidálhatnak velük. A társadalom alapjaiban ott vannak az egyiknek és a másiknak is a csírái, és gyümölcsökkel egyikük is, másikuk is a társadalom felé fordul. Sem a politikai, sem az ideológiai nyomás eszközeivel nem erőszakolnak a művészetre olyasmit, ami ellentétben van természetével, mely a művészetben mint az emberi szellem sajátosságos tevékenységében megnyilvánul. Ezeknél a megállapításoknál kívánni sem lehet eszményibbet, ez a tökéletes bizalom kifejezése a művészet értelmében, a humanitásban, mely minden igazi művészetben honos. De ha síkrazállunk is egy megalkuvás nélküli, igazi művészetért, egy olyan művészetért, mely a legnagyobb mértékben építő jellegű, és értékeivel mindent megad, amit csak ember az embernek nyújthat, ezzel még egyáltalán nem oszlattuk el azt a sok ellentétet és kételyt, mely itt mindjárt felmerül. Mert miről ismerünk rá az ilyen művészetre, kinek kell képesnek lennie arra, hogy ráismerjen, és kinek

GERZSON PÁL

Müterem

a kötelessége ez? Hogyan fogadni, hogyan biztosítani a minél erősebb pillanatnyi hatást, nem várva meg, hogy az élet ítélkezzen fölötte? Hogyan megóvni ezt a művészetet nemcsak a holnap számára, hanem biztosítani a jelen társadalmá számára is? Végére is megvalósítható-e az ilyesmi egyáltalán? Ezért ez az eszmény, a dolgozó embernek a művészetre való joga eszményével együtt, megérdemli, hogy átértékeljük a társadalom és a művészet viszonyában jelentkező többi mozzanat fényében is. Azt az első mozzanatot, mármint a társadalom és a művészet viszonyát, abban láttuk, hogy a társadalom követelményei a művészettel szemben művészeti követelmények, s ennek tételes és gyakorlati bizonyítéka az, hogy egyetlen művészi formát és művészi gondolatot sem szabad semmivel sem befolyásolni. Ezért is lehet ezt a művészet szükségletének tudataként megfogalmazni, amikor is a művészet már nem propagandaeszköz, nem is a társadalmi folyamatok személytelen kísérője, és érzéketlen tükör sem, melynek mindenáron tükröznie kell azt, mely egy-egy pillanatban mint megértett társadalmi valóság felbukkan; olyan művészet lesz ez, mely teljes értékűen alkotóművészet, humánus, és a maga, nem mondva csinált társadalmi determinánsaira támaszkodva szabadon fejlődik. A társadalomnak ez az állásfoglalása szemmel látható és egyértelmű, de kevésbé szembetűnő ennek az állásfoglalásnak egyik érdekes következménye, mármint az, hogy az eszmény és a gyakorlat, a kívánalmak és az eredmények között ellentmondás van. Tudniillik a társadalomnak ez az állásfoglalása a művészet iránt, vagyis hogy nem sugalmaz egyetlen határozott művészeti típust sem, részben oda vezetett, hogy megszűnt a művészi kereslet. Ez az állítás, hogy nálunk nincs művészi kereslet, esetleg tévesnek és elfogadhatatlannak tűnik, mert hiszen az anyagi lehetőségek határain belül, nálunk azért mégis létezik a műalkotások gyűjtésének bizonyos bejáródott rendszere! Itt azonban nem arról van szó, hogy a társadalom felvásárolja-e vagy sem a művészi alkotásokat, hanem arról, hogy valóban munkálkodik-e a művészi kereslet fellendítése körül, tudatában van-e, mekkora a művészet tényleges szerepe az életben, és hogy annak a művészetnek, melyet elvár, tekintettel említett állásfoglalására, tudja-e biztosítani a legkedvezőbb társadalmi hatékonyságot. Ha ennek mindenekelőtt valami tárgyilagos mércék alapján művészi értékűnek ítélt művészetnek kell lennie, mint nálunk előszeretettel hangoztatnak, akkor azt látjuk, hogy egy ilyen művészet keresletére nálunk nincsenek meg az élesen kifejezett társadalmi feltételek. Egy ilyen művészet igazi keresletéről csak akkor beszélhetünk, ha az összhangban van a dolgozó ember művészetre való jogának jelszavával, mert neki kellene szolgálnia. Ennek a követelménynek a megvalósítása azonban azt igényli, hogy a művészet értékének társadalmi tudata mindenkire kiterjedjen, tömeges, de éppoly alapos művészi nevelést és érett kritikai érzéket kíván, mert nem szabad szem elől téveszteni azt, hogy a művészet befogadása mindenekelőtt intellektuális tett, különösen, ha egy olyan művészetről van szó, mely megszabadult minden művészetten kívüli hatástól. Kétségtelen, hogy mai, egyáltalán nem kielégítő általános műveltségi szintünkkel és a sok-sok fogyatékossgal a legemlékezőbb képzettségben is, igen messze vagyunk még ennek az eszménynek a megvalósításától. A társadalomnak tehát, illetve a társadalom képviselőinek, most az a feladata, hogy biztosítsa a művészi értékek befogadását, ugyanakkor pedig maga a társadalom még nem fejlődött

odáig, hogy ezeket az értékeket asszimilálja és a műalkotásnak normális és teljes értékű társadalmi hatékonyságot kölcsönözzön.

Az a körülmény, hogy a vezető ideológia viszonya a művészethez nem aktív viszony, hogy nem igyekszik befolyásolni, a társadalom pedig bizonyos értelemben támogatja a művészetet, ha nem másban, hát abban, hogy biztosítja az alkotás legelemibb feltételeit, elvontan szemlélve a dolgot, eszményinek tetszik. Az adott feltételek között azonban ez azt jelenti, hogy az egyetlen erő, mely hatni tudna a művészetre, lemondott erről a szerepéről. Arnold Hauser, aki olyan szép sikerrel foglalkozik a művészet társadalomtudományos felfogásának problémájával s aki számos marxista álláspontot is magáénak vall, úgy vélekedik, hogy a művészet fordulópontjainak és új formáinak jelentkezése párhuzamos a kereslet rendszerének fejlődésével és részben függ is tőle. Ám Hauser arra a tényleges igényre gondolt, amikor nemcsak hogy világos, miért tapasztalható kereslet valamely művészet iránt, hanem ennek a művészetnek már élesen körülhatárolt életfunkciója és értelme van. Ami viszont nem jelenti azt, hogy a kereslet rendszere önmagában véve sajátos típusú művészetet teremt. Ez a rendszer csupán egyik társadalmi tényező az adott típus kialakulásának folyamatában. A mi körülményeink közepette ez azt jelenti, hogy ha a társadalom vezető ideológiája tudatosan lemond arról a szerepéről, ami — mondjuk — a teológiáé volt a középkorban, akkor mindjárt érthető is, hogy társadalmi és nemzeti síkon nálunk miért nem kerültek felszínre olyan sajátosságok a művészetben, melyek félreérthetetlenül tudtára adnák mindenkinek, hogy egy olyan sajátos társadalom, mint amilyen a mienk, életre hívta a maga eredeti művészi formáit is. Mert azt már láttuk, hogy a művészet és a társadalmi eszmény mélyebb értelmű összetalálkozása spontán, s akkor áll elő, amikor azt számos tényező összejátszása megengedi, nem pedig az ideológiai premisszáknak a művészetre való gépies reflektálódásával.

Noha mindezek után igen kézenfekvő az a megállapítás, hogy nálunk a művészi alkotások iránti kereslet nem határozott társadalmi alapokon, hanem bizonyos elvont ideálokra nyugszik, azon a feltételezésen, hogy mi a helyes, mégis el kell ismerni, hogy éppen ennek az eszménynek, minden elvontsága ellenére, megvannak a maga társadalmi gyökerei, és hogy művészetünk, akármilyen is, éppen ennek az eszménynek a révén, közvetve bár, mégiscsak a mi szocialista társadalmunk művészete. Különbözik hát tagadhatatlanul nagy erőfeszítések történnék ez eszmény és művészetünk társadalmi helyzete ma még szükség szerű ellentmondásainak felszámolására. Eszerint a művészet egyáltalán nincs elveszve a társadalom számára. Az igazság egyszerűen az, hogy a művészet társadalmi egzisztenciájával összefüggő eszmények még messze vannak a kedvező megvalósulástól, az egész vállalkozás nagysága pedig nemcsak abban tükröződik, hogy az egyetlen helyes és lehetséges útra esett a választás, hanem abban is, hogy ez az út a legnehezebb, leghosszabb és legfelelősségteljesebb is egyszersmind. Annak a szakadéknak az áthidalása, mely napjaink egy-egy alkotása és annak sokoldalú társadalmi funkciója közé ékelődik, s erre kézzelfogható erőfeszítések történnék, a társadalomnak a művészethez való felemelését, művészetre való nevelését is magában foglalja. Közismert dolog, hogy egy jog, ha nem élnek vele, elveszíti jogi erejét, ezért kell a dolgozó embernek olyan képesítést nyújtani, hogy miután kritikai tudatra és a művészetben való tájékozódásban önálló-

ságra tett szert, élni is tudjon ezzel a jogával. Mindenben jelentős mozzanat az, s enélkül el sem lehet kezdeni, hogy a dolgozóknak a művészetre való jogát senki sem köti művészetén kívüli tényezőkhöz, melyek erkölcsi, didaktikai, ideológiai vagy más téren esetleg megnyilvánulhatnak a művészetben, s jelentős az is, hogy olyan irányzat sincsen, mely tápot adna e művészetén kívüli komponensek hatásának.

Ezért a dolgozó ember művészetre való jogának jelszavát nem úgy értelmezzük, hogy most hozzá kell látni valami eleve meddő felvilágosító munkához, hogy a művészetet közelebb vigyük az átlagos, névtelen dolgozó tömegek színvonalához, hanem ellenkezőleg, úgy, hogy a dolgozó embert kell kiemelni a szürke, személytelen közepszerúségből, javítani általános műveltségén és ugyanakkor művészetre nevelni, azzal a céllal, hogy egy bizonyos fokú, elengedhetetlenül szükséges kritikai tudattal rendelkezék, sőt talán az önálló műélvező kreatív tudatával is. Még csak a kezdetén vagyunk ennek a nagy és hosszadalmas munkának, mely nemzedékek és nemzedékek próbaköve lesz, de ha azokra az eszményekre gondolunk, melyek ezt feladatunkul tűzték ki, nem kell aggódnunk a művészet sorsáért.

Borbély János fordítása